

Svårmodets och tvivelsjukans poet

Jörgen Håkansson

Bo Bergman

(Av Okänd - Ewert Wrangel (red.): Svenska folket genom tiderna 12 De senaste årtiondena. Malmö 1940, Allhem., Public Domain, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=11048513>)

Kring föregående sekelskifte framträdde några författare, som brukar benämnas flänörer eller ”de Melankoliskes Kompani”. Till dessa hörde Bo Bergman. Tillsammans med sin vän och skolkamrat Hjalmar Söderberg var de båda representerar för denna litterära riktning. De var årsbarn födda 1869. Flänörerna framstår som passiva åskådare, vilka svårmodigt betraktar tillvarons gyckelspel. Deras livsåskådning var deterministisk d.v.s. de förnekade den fria viljan. Vi befinner oss nu bland ”traette maend i fin de siècle”.

Bo Bergman debuterade 1903 med diktboken *Marionetterna*, en fullmogen samling där inledningsdiktens ”ohöviska formuleringar” mot Vår Herre anslår genrens grundtema om människorna som viljelösa sprattelgubbar.

Det sitter en herre i himlens sal,
och kring hans åldriga händer
gå knippen av trådar i tusental
från vart människoliv han tänder.
Han samlar dem alla, och rycker han till,
så niga och bocka vi som han vill
och göra så lustiga piruetter,
vi stackars marionetter.

I diktens tredje och sista strof rycker
Vår Herre i tråden igen:

Ett ryck uppå tråden - och allting tar slut
och människosläktet får sova ut,
och sorgen och onskan vila sig båda
i din stora leksakslåda.

I en annan dikt *Vårfrost* i debutsamlingen knyter Bergman an till stämningar i tiden: ”*Vi föddes gamla, och vår släkt fick gråa hår i vaggan*”. Här får man en förnimmelse att ha kommit för sent till festen, att vi befinner oss bland pessimister och att tron på utvecklingen är punkterad.

Om Bo Bergmans tidiga år kan sägas att han som åttaåring såg när Eldkvarn brann 1877. Från denna uppmärksammade händelse utgick tideräkningen hos många stockholmare. Fadern dog när Bo endast var tretton år. Händelsen påverkade djupt trebarnsfamiljens liv. Efter studenten påbörjade han juridiska studier i Uppsala. Bland hans umgängesvänner fanns Hjalmar Söderberg. Efter endast två år tvingades Bo avbryta studierna p.g.a. elakartad migrän. Det är märkligt att notera, att denne då sjuke student blev en nittioåttåring, som sällan besvärades av sjukdomar med en hjärna frisk in i döden. Under hela sitt långa liv kom han att hysa en slags hatkärlek till Uppsala. Trots sitt studiemisslyckande återkom han gärna långt upp i ålderns höst till staden som flitig flänör. Efter Uppsalatiden sökte han en tjänst vid Postverket i Stockholm. Som oavlönad elev fick han lära sig att lacka postsäckar. ”*Ofta brände jag mig på lacket,*” säger han. ”*Men själens brännblåsor var tusen gånger värre än fingrarnas. Salvan som lindrade, men inte botade svedan, hette dikten*”. På Postverket stannade han ända till sin pensionering 1935. Utöver sitt yrke och författarskap har han också varit litteratur- och teaterkritiker på DN - en verklig ”mödans dagakar!”. Bo gifte sig 1905 med prästdottern Hildegard Hedén och året efter föddes dottern Vera. År 1925 valdes Bo Bergman in i Svenska Akademien.

Jag är av gammal klockarsläkt.
Gud fröjde mina kära fäder.
Min röst kan låta hes och spräckt
men orgeln ger ej bara väder.

Så börjar en av hans självvranssakande

Poesihörnan

dikter i *Livets Ögon*. Han framhåller här sin släktbakgrund. Hans farfars farfar var klockare i Högsby i Kalmar län. Först i tredje generationen bröts kedjan. I den här dikten göms även något väsentligt i Bo Bergmans litterära attityd: Det kan inte nog påpekas, det är dikten själv, som är det ansenliga och heliga, utläggningarna är något sekundärt.

Bo Bergmans stora och distingerade sällskap av vänner var böckerna. I hans hem var de uppställda med stort pedanteri. Här gällde: ”Ordning och reda”. Han tillhörde klarhetslinjen i svensk dikt. Kellgren, Tegner, Snoilsky samt Heine var hans förebilder. Den senare för att skola sin vers och han morrade över vad han kallade ”det litterära fikonspråket” hos yngre poeter. Många menade att han med åren var en relik av det Stockholm som gått, men han tyckte bestämt illa om cityomvandlingen. De skyfflade bort hans ungdoms Stockholm.

Kärleksdikter

Bo Bergman har ett brett register och hans kärleksdikter är i alla avseenden mästerliga. Det är många gånger oviss vad som inspirerat dem. Som ofta då det gäller hans poesi, när han väl satt pennan till papperet, är det dikten, uttrycket han älskar. I flera av hans kärleksdikter är den käraste tämligen vagt eller inte alls karaktäriserad. De har mycket av ”konst för konstens egen skull” över sig. Detta kan i stor utsträckning gälla hans diktning i allmänhet.

En av Bo Bergmans mera kända kärleksdikter är den älskade och flera gånger tonsatta *Adagio*. Den finns med redan i *Marionetterna*.

Vattnet rörs och vinden spelar,
vind och vatten ha varann.
Bakom skogens glesa dungar
gula rågen gungar
av och an..
Det är bara du som felar.
Hjärtat saktar sina slag
Jag hör svag musik, som spelar
mig till sömns i dag.

Dikten är full av utsökta språkliga formuleringar och associationer. Anslaget i första raden för tankarna till Bellman och ger en behagfull sommarstämning.

I tredje och fjärde raderna målar poeten upp en landskapsakvarell med gröna dungar och bördiga fält. Strofens slutrad ger upprinnelsen till dikten.

Jag hör svag musik... o.s.v.

Kring dessa rader har dikten byggts upp. Han har troligen hört pianomusik från ett öppet fönster en sommardag.

Melodi är ytterligare en av de stora dikterna. Den finns i diktboken *Elden* 1917. Liksom "Adagio" är den sjungande, jublande och frisk. Dikten är inspirerad av en okänd kvinna, sedd på avstånd. Med sin innerlighet är den en lovsång till kärlekens makt.

Bara du går över ängarna,
bara jag ser dig
vandra i fjärran förbi,
darra de eviga strängarna.
Säg mig, vem ger dig
makten som ger melodi?

Stockholmdikter

Redan i Erikskrönikan kallades Stockholm "fager". Under tidernas lopp har många diktare hyllat staden för dess skönhet. Stockholm är Bellmans stad och Bellman är Stockholms skald. Bergman anknyter gärna till skalden. "Från sin olymp ser Bellman ner, nickar milt och lystrar". En natt när Bergman flaneerar i Yxsmedsgränd möter han Bellmans skugga, som "sorgsen och förlägen" frågar var Albert Engström bor: "Han bor i folkets hjärta," sade jag, "som du och några till, det är ej många". Vilken bedårande hyllning till hans vän och Kolingens fader!

Staden vid strömmen blev hans ungdoms och ålders sångarstad, som han bekände sin kärlek till, även om han förfärades över grävskepornas lämmeltåg.

Hans stockholmsdikter, ett fyrtiotal, börjar i *Marionetterna* med två måleriska, fulländade dikter: *I hamnen* där larmet och brådskan i Stadsgården virtuost skildras och i dikten *Stadsbarn*. Den lilla dikten med sina överklivningar biter sig fast i läsarens minne.

Jag älskar dimman som släpar våt
över kajer och torg i natten
och lyktornas ögon, röda av gråt,
och lukten från gatan och visslans låt
från en spöklikt skymtade båt
ute på Mälarens vatten.

En av hans mest populära stock-

holmsdikter är *Månsken på Strömmen* ur *Elden*. I de två sista stroforna ser poeten på när strömfiskaren, vevar upp sin håv full av glitter. Dikten är smakfullt illustrerad av Yngve Berg i ett grafiskt blad.

Men det är bara vatten,
som glittrar och rinner bort.
Han fiskar månsken och sjunger
och ror sin väg inom kort.

Poet vad har du fiskat
i kväll i den strida ström?
En bubbla: En mänskensdroppe.
En snabbt förrunnen dröm.

Ide- och tidsdikter

Bo Bergmans sinne skulle ljusna. Grundstämningarna från "Marionetterna och hans första noveller kom att förbytas i en ny livsstämning. Redan i titlarna på hans följande diktböcker kan man utläsa denna förändring. *En Människa* 1908, *Elden* 1917, *Livets ögon* 1922 m.fl. tyder härpå. Den Bo Bergman vi möter här står inte som en vemodig betraktare utanför livet. Han finns mitt ibland människor, de kämpande och lidande människorna. Mycket av det, som förefallit honom intigt får värde. Dröm och längtan, som tett sig som en illusion och flykt, blir positiva och fruktbara krafter. Längtan efter något att slåss för uttrycks i *Eldens* dikt *Gudar* där han ber om sådana att uppfylla sitt tomma bröst med: "I mitt bröst är den tomma gropen. Fyll den med gudar till tröst!" Men hans tvivel fanns dock kvar. Vid krigsutbrottet 1914 var det humaniteten och friheten, som blev skaldens gudar. Med sin bistra ironi ger han en skakande skildring av krigets vansinne och ohyggligheter i dikten *Marche funèbre*. Uppslaget var en bild i DN av tyska krigsinvaliden på en svensk tågstation under en fångutväxling. Man ser stumpar av ben och trasor av liv:

- och om det är äran som flyter
ur såret inunder rocken
så stinker äran fördömt.

Med en djävulsk humor och isande ironi kommer sedan sista strofen:

Men solen mister ej ljuset
för några haltande led.
Se världen är skön och snuset
är gott, om man bara äger
en näsa att snusa med.

Den frisinade skalden blir allt mer engagerad av världsfrågorna. Utveck-

lingen mellan krigens sätter sina spår i hans diktning. Det gäller Stalin och Mussolini. Hitler hade då inte dykt upp på arenan. I diktboken *Trots allt* 1931 frågar han sig.

Är det tidens rullande vagn jag hör,
som ett fjärran eko i ensamheten?
Vad heter han dagens gud?

I *Goliatskuggan*, när Stalin visat sitt rätta ansikte, ropar den kraftfulla och starkt engagerade dikten efter befriaren David:

Han kommer, han kommer. En morgon står
befriaren bland de unga
O, vore jag solens pil i hans här
och ödets sten i hans slunga!
I Goliatskuggan står världen still
förkrymt, förämdad och fången,
och ingen vågar längre slå till
och hjälten finns blott i sången.

När "Gamla gudar" kommer ut 1939, då tidens onda makter och den stora desperationen och vreden står för dörren, tränger oron för de nya gudarnas välde igenom och blir till ångest. Dikten "Två firmor" väckte stort uppseende. Den är en mördande ironi över nazismen och kommunismen.

...Två aktade firmor bjuda ut
sina prima varor åt världen
Vart ska man gå för att inte bli
sin egen lyckas förrädare?
Skall man gå till Hitler och Co.
eller Lenins efterträdare?

Poeten Bo Bergman föddes i 1800-talets fattigsverige och religionsförtryck. Han fick under sitt långa liv uppleva två världskrig och vara med om folkhemmets tillkomst. Hans levnad slutade 1967 under tillväxtoptimismens decennium och välfärdsveriges framväxt. Vilken händelserik resa!

I diktboken "Tystnad" 1966 hade Bergman redan i drömmen stått vid Styx och anropat Charon:

Du gamle färjman
ro hit ett tag.
Mitt namn är Bo Bergman.
Nu kommer jag.

Om det marscherats mindre och flanerats mera hade Europa sett annorlunda ut.